

НАСИЛЬСТВО ПО ВІДНОШЕННЮ ДО ДІТЕЙ: ПРИЧИНИ, НАСЛІДКИ ВЧИНЕННЯ ТА ЗАХОДИ ЗАПОБІГАННЯ

Фоменко А. Є., Сидорова Е. О.

ВСТУП

Згідно з інформацією Всесвітньої організації охорони здоров'я насильство над дітьми є глобальною проблемою з серйозними довічними наслідками. За статистикою, чверть усіх дорослих піддалися фізичному насильству в дитинстві. Кожна п'ята жінка та 1 із 13 чоловіків повідомляли про сексуальне насилля в дитинстві. Наслідки жорстокого поводження з дітьми включають порушення фізичного та психічного здоров'я протягом усього життя, а соціальні та професійні результати можуть врешті-решт уповільнити економічний та соціальний розвиток країни. Щорічно спостерігається понад 41 000 смертей дітей до 15 років. Ця цифра не показує справжній ступінь проблеми, оскільки значна частина смертей через жорстоке поводження з дітьми неправильно трактується до падінь, опіків, утоплення та інших причин¹. Жорстоке поводження з дітьми і зневага їхніми інтересами можуть мати різні види і форми, але їх наслідками завжди є серйозний збиток для здоров'я, розвитку і соціалізації дитини, нерідко й загроза її життю чи навіть є причиною смерті. Тому завданням всіх органів влади, громадських організацій, опікунських центрів, центрів надання допомоги постраждалим дітям та пересічних громадян є недопущення існування в країні взагалі такого явища як насильство до дітей в цілому і особливо сім'ї, вжиття всіх можливих запобіжних заходів недопущення такого негативного явища, виявлення причин та наслідків їх вчинення та їх усунення, застосування ефективних заходів відповідальності за їх вчинення, формування в суспільстві нетерпимості до вчинення будь-яких форм насильства відносно дітей, як майбутнього нашої країни на шляху до перемоги.

У зв'язку з цим нижче в межах підрозділу монографії ми ставимо та плануємо забезпечити реалізації ряду завдань: визначити форми вчинення насильства щодо дітей в сімейному середовищі, з'ясувати причини вчинення насильства по відношенню до дітей та наслідки насильницької поведінки щодо дітей, виокремити шляхи їх усунення або мінімізації впливу; виокремити заходи щодо попередження насильства по відношенню до дітей та напрямки удосконалення їх застосування.

¹ Child maltreatment. www.who.int (англ.). Архів оригіналу за 11 квітня 2020. Процитовано 27 березня 2020.

1. Причини та наслідки вчинення насильства по відношенню до дітей в сім'ї

Виявлення причин вчинення насильства по відношенню до дітей в сім'ї є не правовою а соціально-психологічною категорією, тому не можливо законодавчо закріпити фактори, які зумовлюють вчинення такого насильства. Тільки системний аналіз методик виявлення причин вчинення насильства по відношенню до дітей в сім'ї дає можливість їх узагальнення².

Серед причин вчинення насильства по відношенню до дітей в сім'ї можна виділити наступні:

- низький соціальний статус батьків (часткова зайнятість, малий дохід, відсутність постійного життя, неналежні побутові умови існування);
- зловживання алкогольними напоями або наркотичними засобами батьками або одного з батьків;
- особистісні якості батьків (агресивність, авторитарність);
- сприйняття дитини як причіника однієї із сторін конфлікту в сім'ї (частіше матері);
- відсутність у батьків позитивного прикладу поведження з дітьми (замкнутість, відсутність спілкування з іншими сім'ями);
- фізичні чи психічні вади батьків (розумова відсталість, психічні захворювання тощо);
- невміння виховувати дітей (відсутність елементарних педагогічних знань щодо розвитку дитини);
- незнання своїх прав та обов'язків щодо дітей, незнання прав та потреб дітей (сприйняття дітей як особистої власності, ігнорування їх потреб, викликаних віком та особистими характеристиками);
- відсутність почуття відповідальності за них (відсутність зацікавленості в розвитку дитини, відсутність інтересу до розуміння і розвитку їх талантів, навиків, прагнень в житті);
- невміння долати сімейні та життєві кризи;
- відсутність самореалізації (низький рівень задоволення особистого статусу в суспільстві, не можливість належного матеріального забезпечення);
- недостатня соціалізація батьків (низький рівень культури спілкування, низький рівень комунікабельності);

² Лужанська А. І. Насильство в сім'ї як соціальна проблема / А. І. Лужанська, Е. К. Скиба. *Соціально-гуманітарні виміри правової держави: еволюційна парадигма* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 28 берез. 2019 р.). – Дніпро : ДДУВС, 2019. С. 189–191.

- нерозуміння цінності дитини (дитина сприймається не як особистість, а як особа яка зобов'язана за те, що батьки привели їх у світ, годують, одягають, навчають та утримують);
- нерозуміння батьками своєрідності особистісного розвитку дитини;
- неприйняття дорослими дитячої індивідуальності;
- невідповідність вимог і очікувань батьків можливостям і потребам дітей;
- невідповідність виховання в різні вікові періоди;
- непослідовність у взаєминах дорослих і дітей;
- неузгодженість змісту, цілей і засобів виховання між батьками^{3, 4, 5, 6}.

Діти, які зазнають жорстокого поводження, переживають психічну травму, внаслідок якої вони розвиваються з певними особистісними, емоційними та поведінковими особливостями. У дослідників даної проблеми, зокрема Р. Миронюка та М. Репана немає сумніву, що пережите в дитинстві насильство пов'язане з формуванням у майбутньому певних особистісних розладів. Діти, які зазнали будь-якого виду жорстокого поводження, мають більше емоційних та поведінкових проблем, труднощів з навчанням порівняно з дітьми із сімей, де насильство відсутнє, жорстоке поводження перешкоджає здоровій соціалізації дитини. Негативні наслідки жорстокого поводження – прагнення ізолюватися від суспільства, проблеми з навчанням, нездатність контролювати свою поведінку, невпевненість, почуття тривоги, гніву, стійкі дитячі страхи, порушення контактів з дорослими, розвиток депресії та почуття неповноцінності⁷.

Для подолання проблеми домашнього насилля необхідна, зокрема, зміна сформованих стереотипів суспільної свідомості щодо поняття родини й розподілу в ній соціальних ролей. В. Туташинський з цього

³ Запобігання та протидія проявам насильства: діяльність закладів освіти: навчально-методичний посібник / В. Л. Андреевкова, В. В. Байдик, Т. В. Войцях, О. А. Калашник та ін. Київ: ФОП Нічога С. О. 2020. 196 с.

⁴ Попередження домашнього насильства: навчальний посібник для консультантів «гарячих» ліній / упоряд.: Краснова О. В., Калашник О. А. Київ, 2016. 90 с.

⁵ Насильство в сім'ї та діяльність органів внутрішніх справ щодо його подолання: навчально-методичний посібник для курсантів вищих навчальних закладів МВС України / укладачі: А. В. Запорожцев, А. В. Лабунь, Д. Г. Заброта, І. В. Басиста, І. В. Дроздова, В. О. Брижик, О. М. Мусієнко. Київ, 2012. 246 с.

⁶ Лист МОН України «Методичні рекомендації щодо запобігання та протидії насильству» від ку № 1/11-5480. URL: <https://drive.google.com/file/d/1GU-yUiXyeQr3z6X0MWd7mf2AFVaeGFF5/view> (дата звернення 30.11.2019).

⁷ Роман Миронюк, Микола Репан. Домашнє насильство та булінг: особливості кваліфікації та ефективності відповідальності. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2020. № 4. С. 187–192. URL: https://visnik.dduvs.in.ua/wp-content/uploads/2021/03/s4_ua_re/31.pdf

приводу зазначає: «Допускаючи факти жорстокості, батьки дозволяють собі розпоряджатися життям іншої людини, як своєю власністю. І будь-то вбивство чи побиття, продаж дітей – усе це злочин проти особистості, порушення прав дітей і зневага нормами моралі одночасно. І як же глибоко вони укоренилися у свідомості людей, якщо випадкам продажу дітей намагаються знайти виправдання і пояснення». Для рішення будь-яких сімейних проблем необхідно насамперед усвідомлення того, що ти, члени твоєї родини і твоя дитина – люди, що прийшли в цей світ з якоюсь метою. Не торкаючись питань духовності, вирішити ці та інші проблеми – неможливо!»

Діти, що зазнали різного роду насильства, самі стають агресивними, що найчастіше виливається на більш слабких: молодших за віком дітей, на тварин. Часто їхня агресивність виявляється в грі, часом спалахи їхнього гніву не мають видимої причини. Деякі з них, навпаки, надмірно пасивні, не можуть себе захистити. І в тому, і в іншому випадку порушується контакт, спілкування з однолітками. У занедбаних, емоційно депривованих дітей прагнення будь-яким шляхом привернути до себе увагу іноді виявляється у вигляді зухвалої, ексцентричної поведінки⁸.

Розрізняють наближені та віддалені наслідки вчинення насильства по відношенню до дітей в сім'ї.

До *наближених наслідків* вчинення насильства по відношенню до дітей в сім'ї належать: фізичні травми; ушкодження; блювота, головний біль, втрата свідомості, характерні для синдрому струсу, що розвивається в маленьких дітей, яких беруть за плечі і сильно трясуть; з'являється крововилив в очні яблука; гострі психічні порушення у відповідь на будь-який вид агресії, особливо на сексуальну, які проявляються у прагненні кудись тікати, сховатися або глибокій загальмованості, зовнішній байдужності. У будь-якому випадку, дитина охоплена надзвичайним страхом, тривогою та гнівом; у старшому віці можливий розвиток депресії з почуттям власної нікчемності, неповноцінності.

Віддалені наслідки – це порушення фізичного і психічного розвитку, соматичні захворювання, особистісні та емоційні порушення, соціальна невлаштованість.

До віддалених наслідків вчинення насильства по відношенню до дітей в сім'ї слід віднести: головний біль; погіршення зору; інвалідність; розлади харчування та сну; депресія та високий рівень тривожності; фобії та панічні розлади; відчуття сорому та провини; низька самооцінка; різноманітні психосоматичні захворювання (хронічні

⁸ Стромилло А. П. Насильство над дітьми та його наслідки / А. П. Стромилло, С. А. Мукомел. *Вісник Черкаського університету*. 2010. № 121. С. 140–143.

захворювання легень, хвороби печінки, ішемічна хвороба серця, ожиріння тощо); вживання алкоголю та інших психоактивних речовин; небезпечна сексуальна поведінка; проблеми репродуктивного здоров'я (сексуальна дисфункція, гінекологічні захворювання, інфекції, що передаються статевим шляхом, в т. ч. ВІЛ/СНІД, безпліддя, ускладнення в період вагітності/викидень, небажана вагітність тощо); передчасна смерть внаслідок: самогубства, СНІДу, вживання алкоголю та інших психоактивних речовин тощо.

Віддалені наслідки вчинення насильства по відношенню до дітей в сім'ї можна класифікувати та охарактеризувати за наступними групами:

Порушення фізичного і психічного розвитку – у більшості дітей, що живуть у родинах, де застосовуються важкі фізичні покарання, лайка на адресу дитини і є «методами виховання», чи в родинах, де діти позбавлені тепла, уваги, наприклад у родинах батьків-алкоголіків, наявні ознаки затримки фізичного і нервово-психічного розвитку. Закордонні фахівці назвали цей стан дітей «нездатністю до процвітання».

Діти, що зазнавали жорстокого ставлення до себе, часто відстають у рості, масі чи у тому та іншому від своїх однолітків. Вони пізніше починають ходити, говорити, рідше сміються, вони значно гірше встигають у школі, ніж їхні однолітки. У таких дітей часто спостерігаються «дурні звички»: кусання нігтів, розгойдування. Та й зовні діти, що живуть в умовах зневаги їхніх інтересів, фізичних й емоційних потреб, виглядають по-іншому, ніж діти, що живуть у нормальних умовах: у них припухлі, «заспані» очі, бліде обличчя, скуйовджене волосся, неохайність в одязі, інші ознаки гігієнічної занедбаності – педикульоз, висипання, неприємний запах від одягу і тіла.

Різні захворювання як наслідок насильницької поведінки щодо дітей – можуть носити специфічний для окремого виду насильства характер: наприклад, під час фізичного насильства наявні ушкодження частин тіла і внутрішніх органів різного ступеня тяжкості, переломи кісток. Під час сексуального насильства можуть бути захворювання, що передаються статевим шляхом: інфекційно-запальні захворювання геніталій, сифіліс, гонорея, СНІД, гострі і хронічні інфекції сечостатевої системи, травми, кровотечі із статевих органів і прямої кишки, розриви прямої кишки і піхви, випадання прямої кишки. Під час сексуального насильства – непояснений (якщо ніяких захворювань органів черевної порожнини і малого таза не виявляється) біль внизу живота.

Незалежно від виду і характеру насильства у дітей можуть спостерігатися різні захворювання, що належать до психосоматичних: ожиріння чи, навпаки, різка втрата ваги, що обумовлено порушеннями

апетиту. Під час емоційного (психічного) насильства нерідко бувають шкірні висипання, алергійна патологія, виразка шлунку. Часто в дітей розвиваються такі нервово-психічні захворювання, як тики, заїкуватість, енурез (нетримання сечі), енкопрез (нетримання калу), деякі діти повторно потрапляють у відділення невідкладної допомоги з приводу випадкових травм, отруєнь;

Психічні особливості дітей, які постраждали від насильства – практично всі діти, що постраждали від жорстокого поводження і зневажливого ставлення, пережили психічну травму, в результаті чого вони мають визначені особистісні, емоційні і поведінкові особливості, що негативно впливають на їхнє подальше життя.

Діти, що зазнали різного роду насильства, самі стають агресивними, що найчастіше виливається на більш слабких: молодших за віком дітей, на тварин. Часто їхня агресивність виявляється в грі, часом спалахи їхнього гніву не мають видимої причини.

Деякі з них, навпроти, надмірно пасивні, не можуть себе захистити. І в тому, і в іншому випадку порушується контакт, спілкування з однолітками. У занедбаних, емоційно депривованих дітей прагнення будь-яким шляхом привернути до себе увагу іноді виявляється у вигляді зухвалої, ексцентричної поведінки.

Діти, що пережили сексуальне насильство, здобувають невластиві віку пізнання про сексуальні стосунки, що проявляю в їхній поведінці, в іграх з іншими дітьми чи іграшками. Навіть маленькі діти, які постраждали від сексуального насильства, згодом самі можуть стати ініціаторами розпусних дій і втягувати в них велику кількість учасників.

Найбільш універсальною і важкою реакцією на будь-яке, а не тільки сексуальне насильство, є низька самооцінка, що сприяє збереженню і закріпленню психологічних порушень, пов'язаних з насильством. Особистість з низькою самооцінкою переживає почуття провини, сорому.

Для неї характерна постійна переконаність у власній неповноцінності, у тому, що «ти гірша за всіх». Внаслідок цього дитині важко домогтися поваги оточуючих, успіху, спілкування її з однолітками ускладнені.

Серед цих дітей, спостерігаються часті депресії, навіть у дорослому віці. Це виявляється в приступках занепокоєння, безпричинної туги, почуття самотності, порушеннях сну. У старшому віці у підлітків, можуть спостерігатися спроби закінчити життя самогубством.

Почуваючи себе нещасливими, знедоленими, пристосовуючись до ненормальних умов існування, намагаючись знайти вихід з ситуації, вони і самі можуть стати маніпуляторами. Це, зокрема, стосується сексуального насильства, коли в обмін на обіцянку зберігати таємницю

і не ламати звичного сімейного життя, діти вимагають у дорослих гвалтівників гроші, солодощі, подарунки;

Соціальні наслідки насильницької поведінки щодо дітей – шкода для жертви і для суспільства (два наслідки, що виявляються одночасно).

Діти, що пережили будь-який вид насильства, відчувають труднощі соціалізації: у них порушені зв'язки з дорослими, немає відповідних навичок спілкування з однолітками, вони не мають достатнього рівня знань і ерудиції, щоб завоювати авторитет у школі тощо. Вирішення своїх проблем діти-жертви насильства – часто знаходять у кримінальному, асоціальному середовищі, а це часто поєднано з формуванням у них пристрасті до алкоголю, наркотиків, вони починають красти і здійснювати інші протиправні дії.

Дівчата нерідко починають займатися проституцією, у хлопчиків може порушуватися статевая орієнтація. І ті й інші згодом відчувають труднощі у разі створення власної родини, вони не можуть дати своїм дітям досить тепла, оскільки не вирішені їхні власні емоційні проблеми⁹.

Слід виокремлювати наслідки насильницької поведінки щодо дітей в залежності від їхніх вікових особливостей, а саме:

Наслідки насильницької поведінки щодо дітей у ранньому віці – немовлята не реагують на розлуку з батьками, не виявляють ознак страху перед незнайомими людьми; не здатні розрізняти людей, значущих для них, та незнайомих; часто пасивні, апатичні, не реагують на оточуючих. Вони не дивляться в очі, не виявляють емоцій, коли до них хтось розмовляє, не в змозі привертати та утримувати увагу дорослих невербальними засобами; можуть розгойдуватися, битися головою об стіну тощо; постійно плачуть або не плачуть взагалі. Діти раннього віку часто не можуть сформувати прив'язаність до своїх основних вихователів (батьків) або мають нестійку прив'язаність, що характеризується відчуттям тривоги, плаксивістю. Вони часто не в змозі формувати ігрові навички, відмовляються від участі у грі, що може вплинути на формування їхніх стосунків з іншими дітьми. Вони можуть ставати агресивними та завдавати шкоди іншим дітям; часто вважають себе «поганими»¹⁰.

⁹ Грицай І. О. Запобігання та протидія домашньому насильству / І. О. Грицай, К. С. Петриченко. *Актуальні проблеми державотворення, правотворення та правозастосування* : матеріали наук. семінару (Дніпро, 10 груд. 2020 р.). Дніпро : ДДУВС, 2021. С. 65–66.

¹⁰ Вільхова Є. М. Домашнє насильство як причина самогубства. *Актуальні проблеми превентивної діяльності Національної поліції* : матеріали Регіон. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 22 квітня 2021 р.). Дніпро : ДДУВС, 2021. С. 32–36.

Наслідки насильницької поведінки щодо дітей у дошкільному віці – проблеми щодо фізичного розвитку: недостатній для віку зріст, слабкий м'язовий тонус, погана координація рухів, незграбна хода; хворобливість (особливо захворювання верхніх дихальних шляхів), розлади кишково-шлункового тракту; відсутність інтересу до рухливих ігор.

Когнітивний розвиток: дитина не говорить, або мова недостатньо розвинена та незрозуміла для оточуючих; слабка артикуляція або неправильне використання слів; труднощі в концентрації уваги, відсутність інтересів до оточуючих предметів, нездатність зосередитися.

Соціальний розвиток: нестійкі прив'язаності або їх відсутність; нерозбірливість у стосунках, нав'язливість, легковажність; недостатнє або досить бурхливе реагування на розлуку з батьками (іншими вихователями); емоційне відсторонення, ізольованість або відчуженість від дорослих та однолітків; соціальна незрілість у відносинах з однолітками (невміння взаємодіяти з іншими дітьми під час гри, ділитися, робити щось по черзі або домовлятися про щось, підвищена агресивність, прагнення командувати однолітками або конкурувати з ними); відсутність навичок та інтересу до участі в іграх, які вимагають уявлення та фантазії, утримування від будь-якої діяльності, пов'язаної з експериментуванням та дослідженнями довкілля.

Емоційний розвиток: часте відчуття страхів, нерідко безпричинна або з незначних причин душевна неврівноваженість; ознаки заниженої самооцінки та невпевненості у своїх силах, поганий контроль над своїми імпульсами, майже відсутність емоцій, пасивність та відсторонення; відсутність проявів «здорової» ініціативи, емоційна відчужуваність, ознаки емоційних розладів на кшталт тривожності, депресивного стану, емоційної нестабільності; вірогідність еноурезу, смоктання великого пальця¹¹.

Наслідки насильницької поведінки щодо дітей у молодшому шкільному віці – діти не очікують (не шукають) допомоги дорослих, намагаються своїми діями та словами довести, що вони в змозі самостійно про себе подбати (що є фактично захисною реакцією, яка спричинена недовірою до дорослих); іноді не реагують на похвалу та позитивну увагу; діти намагаються виправдати очікування дорослих та беруть на себе їх зобов'язання. У них виникають проблеми при спілкуванні з однолітками (відчувають себе неповноцінними та не вартими спілкування з іншими, можуть мати низьку самооцінку, гостро реагують на сприйняття їх однолітками, можуть відчувати

¹¹ Руденко А. О. Домашнє насильство відносно дітей: профілактика та протидія. *Актуальні проблеми ювенальної деліктології*: матеріали Всеукр. наук.-практ. семінару (м. Дніпро, 5 листоп. 2021 р.). Дніпро: ДДУВС, 2022. С. 193–195.

сором і розгублення, якщо їм здається, що вони не виправдовують очікування однолітків); можуть намагатися контролювати та експлуатувати інших дітей, командувати ними або залякувати. У таких дітей можуть виникати труднощі у навчанні, їх лякає шкільне середовище, в якому необхідно виконувати численні правила, вони часто не здатні концентруватися на виконанні завдань, для них характерні часті емоційні сплески, нездатність спокійно працювати на уроках. Вони схильні до асоціальних проявів – б'ють інших дітей, вживають ненормативну лексику, пошкоджують речі, говорять неправду, крадуть тощо.

Наслідки насильницької поведінки щодо дітей у підлітковому віці – рівень емоційного розвитку не відповідає фізичному (емоційно дитина виявляє високий рівень обізнаності щодо статевих відносин та готовність до них при фізичній незрілості, погано розуміє себе й оточуючих і не може описати, чим відрізняється від інших людей). Дитина соромиться свого тіла, одягається невідповідно до розміру чи обставин – або в занадто великий, яким намагається прикрити свої частини тіла, або в занадто відвертий одяг. Як правило, самооцінка є заниженою чи завищеною (підлітки, які в результаті насилля мали травми, після яких залишилися шрами чи каліцтво, в переважній більшості мають низьку самооцінку, через що нерідко перебільшують значимість дорослої людини). Іноді дитина не ідентифікує себе зі своїми однолітками, однак не має довірливого ставлення до дорослих, є замкнутою. Факт статевого дозрівання сприймається (особливо дівчатками) як наслідок спричиненої раніше фізичної шкоди. Про наявність серйозних психологічних проблем свідчать виникнення розладів шлунку, зокрема такі захворювання як анорексія та булемія. Свідченням сексуального насильства над дитиною може бути її сприйняття себе як «зіпсованої» людини, внаслідок чого вона має сильне відчуття сорому та провини, негативне ставлення до власного тіла. В неї відсутня самоповага. Вона має недовіру до інших, боїться осіб протилежної статі та фізичних контактів, подібних до обіймів чи дотиків. Як захисна реакція на дисфункційну ситуацію в сімейному оточенні для дитини стає характерною проблемна поведінка: вона нерегулярно відвідує школу, порушує дисципліну, буває надмірно агресивною, безпідставно критикує батьків та близьке оточення.

Окремо виділяють різні, залежно від віку дитини, й *психологічні наслідки насильства*:

- у дошкільників, що пережили сексуальне насильство, загальними симптомами є тривога, нічні кошмари, загальний посттравматичний стресовий розлад, «уникаюча поведінка», депресія, боязкість, агресія, антисоціальна і неконтрольована поведінка, невідповідна віку сексуальна поведінка;

- для дітей шкільного віку характерні такі реакції, як страх, невротичні розлади, агресія, нічні кошмари, труднощі у навчанні, гіперактивність (знаходячись у постійній напрузі вдома, дитина не може стримуватися в школі, де немає людей, агресію з боку яких вона боїться) і регресивна поведінка;

- у підлітків частіше спостерігаються депресії, суїцидальна та самоушкоджуюча поведінка, соматичні скарги, протиправні дії, втечі з дому і зловживання наркотичними речовинами¹².

Отже, будь-який вид насильства формує у дітей такі особистісні і поведінкові особливості, які роблять їх малопривабливими і навіть небезпечними для суспільства.

Також слід виокремити *опосередковані наслідки домашнього насильства для дітей* (у випадках коли насильство вчиняється щодо одного із батьків), зокрема:

- Діти скривджених матерів у 6 разів частіше намагаються накласти на себе руки, 50 % їх схильні до зловживань наркотиками та алкоголем.

- Майже 100 % матерів, які зазнавали насильства, народили дітей хворими (переважно з неврозами, заїканням, енурезом, церебральним паралічем, із порушеннями психіки).

- Практично всі бездомні діти – жертви домашнього насильства: психологічного, фізичного та сексуального. Саме від наруги або для припинення насильства діти втікають на вулицю.

- Іноді діти бувають утягнутими в домашнє насильство, коли намагаються захистити своїх матерів від знущання. Намагаючись захистити свою матір підлітки можуть тяжко поранити чи вбити батька. Значна кількість цих дітей потрапляє у виховнотрудові колонії для неповнолітніх.

- У 55 % випадках, коли чоловіки б'ють своїх партнерок, вони також ображають своїх дітей. Крім того, побита мати так морально і фізично страждає, що не може належним чином піклуватись про дітей.

- Жінки – жертви домашнього насильства починають виявляти відчуженість або ворожість у ставленні до дітей¹³.

Внаслідок домашнього насильства у дітей відбуваються не лише серйозні викривлення психосексуального розвитку дитини, а й

¹² Щепіхіна О. М. Вплив насильницьких чинників на психологічний стан дитини. *Вплив рівня дозвілля та відпочинку молоді на зниження рівня злочинності* : матеріали регіонал. наук.-практ. семінару (м. Дніпро, 31 трав. 2019 р.). Дніпро : Видавць Біла К. О., 2019. С. 114–117.

¹³ Наливайко Л. Р. Домашнє насильство як перешкода становленню громадянського суспільства: сучасні тенденції та перспективи подолання в Україні. *Проблеми формування громадянського суспільства в Україні: виклики та колізії* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 15 травня 2020 р.). Дніпро : ДДУВС, 2020. С. 21–25.

порушується розвиток базового почуття самостійної та здорової ідентичності, адекватного оцінювання реальності. В результаті насильства дитині завдаються тяжкі травми, які мають згубні наслідки для її подальшого фізичного та психічного здоров'я, при чому хлопці страждають не менше за дівчат. Для суспільства це небезпечно тим, що діти, які були жертвами або свідками насильства в сім'ї, переносять цей негативний досвід у власне життя. У суспільстві росте потенційний агресор або жертва – людина, яка вважає за норму, що інших можна принижувати, а «за необхідності» й бити. Статистичні дані діяльності Національної поліції за останні 5 років свідчать, що із 100 випадків викликів поліції за фактом домашнього насильства 30 % з них пов'язані з вчиненням насильства щодо дітей, що вказує на досить високий ризик завдання невідвортної шкоди дитині, яка може в подальшому призвести до важких наслідків – вчинення суєцидів, залишення дитиною сім'ї та зайняттям бродяжництвом, втягнення дитини в протиправну (в тому числі злочинну діяльність). У зв'язку з цим на загальнодержавному рівні мають бути розроблені, а більше ефективно впроваджені програми реабілітації дітей, які стали жертвами насильства в сім'ї.

2. Заходи щодо попередження насильства по відношенню до дітей та напрямки удосконалення їх застосування

Відповідно до ст. 1 Закону *запобігання домашньому насильству* (у тому числі щодо дітей) визначається як система заходів, що здійснюються органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями, а також громадянами України, іноземцями та особами без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, та спрямовані на:

- підвищення рівня обізнаності суспільства щодо форм, причин і наслідків домашнього насильства;
- формування нетерпимого ставлення до насильницької моделі поведінки у приватних стосунках;
- небайдужого ставлення до постраждалих осіб, насамперед до постраждалих дітей;
- викорінення дискримінаційних уявлень про соціальні ролі та обов'язки жінок і чоловіків, а також будь-яких звичаїв і традицій, що на них ґрунтуються.

Тоді як *протидія домашньому насильству* (у тому числі щодо дітей) це система заходів, що здійснюються органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями, а також громадянами України, іноземцями та

особами без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, та спрямовані на:

- припинення домашнього насильства;
- надання допомоги та захисту постраждалій особі;
- відшкодування їй завданої шкоди;
- належне розслідування випадків домашнього насильства;
- притягнення до відповідальності кривдників та зміну їхньої поведінки.

Таким чином запобігання (попередження) домашньому насильству щодо дітей є одним із напрямків (форм) протидії такому явищу¹⁴.

Серед кримінологів домінуючою є точка зору, що під «попередженням злочинів (кримінальних правопорушень)» розуміється встановлення осіб, що намагаються скоїти злочин, та застосування проти них заходів для припинення їхньої діяльності» і воно відміне від термінів «профілактика», «припинення», але тотожне поняттю «запобігання»¹⁵.

Заходи попередження домашнього насильства щодо дітей в тому числі попередження жорсткого поводження з дітьми не слід ототожнювати з спеціальними заходами щодо протидії домашньому насильству, які застосовуються як наслідок вчинення домашнього насильства, а саме: терміновий заборонний припис стосовно кривдника; обмежувальний припис стосовно кривдника; взяття на профілактичний облік кривдника та проведення з ним профілактичної роботи; направлення кривдника на проходження програми для кривдників¹⁶.

До завдань у сфері попередження (запобігання) домашньому насильству щодо дітей слід віднести:

- 1) визначення стану, причин і передумов поширення домашнього насильства щодо дітей;
- 2) підвищення рівня поінформованості населення про форми, прояви, причини і наслідки домашнього насильства щодо дітей;
- 3) сприяння розумінню суспільством природи домашнього насильства щодо дітей, його негативного впливу на дітей;

¹⁴ Репан М. І. Домашнє насильство: проблемні питання в застосуванні чинного законодавства. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти* : матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 13 березня 2020 р.). Дніпро : ДДУВС, 2020. – С. 251–252.

¹⁵ Шендрик В. В., Крепаков І. О. Аналіз співвідношення понять «профілактика», «попередження», «припинення» та «запобігання злочинів». *Форум права*. 2011. № 1. С. 1129–1139. URL: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/FP/2011-1/11svvtzz.pdf>

¹⁶ Цуркаленко Д., Репан М. Профілактика домашнього насильства в Україні: поняття та зміст. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2022. № 2 (117). С. 336–343.

4) формування в суспільстві нетерпимого ставлення до насильницьких моделей поведінки, небайдужого ставлення до постраждалої дитини, усвідомлення домашнього насильства як порушення прав дитини;

5) заохочення всіх членів суспільства, насамперед чоловіків і хлопців, до активного сприяння запобіганню домашньому насильству щодо дітей¹⁷.

Заходами у сфері попередження (запобігання) домашньому насильству щодо дітей є:

1) вивчення ситуації та збір згрупованих за суб'єктом посягання (дитиною) статистичних даних про факти домашнього насильства;

2) організацію і проведення галузевих та міжгалузевих досліджень стану, причин і передумов поширення домашнього насильства щодо дітей, ефективності законодавства у сфері запобігання та протидії домашньому насильству щодо дітей та практики його застосування;

3) організацію і проведення серед населення, у тому числі серед дітей та молоді, інформаційних кампаній щодо запобігання та протидії домашньому насильству щодо дітей, роз'яснення його форм, проявів і наслідків;

4) розроблення та впровадження у навчальних закладах навчальних і виховних програм з питань запобігання та протидії домашньому насильству стосовно дітей;

5) залучення засобів масової інформації до проведення просвітницьких кампаній, спрямованих на виконання завдань у сфері запобігання домашньому насильству щодо дітей, зокрема формування небайдужого ставлення до постраждалих дітей, усвідомлення необхідності невідкладного повідомлення про випадки домашнього насильства щодо дітей, зокрема до кол-центру з питань запобігання та протидії домашньому насильству щодо дітей;

6) організацію та проведення спільних і спеціалізованих тренінгів та семінарів для фахівців, які працюють у сфері запобігання та протидії домашньому насильству щодо дітей, а також для працівників правоохоронних органів і суддів¹⁸.

Форми запобіжних заходів проти жорстокого поводження з дітьми та захисту дітей від насильства в сім'ї можна сформувати в три групи: *первинні, вторинні і третинні.*

¹⁷ Юнін О. Державна політика України у сфері запобігання домашньому насильству: сучасний стан та перспективи вдосконалення. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ.* 2021. № 4 (114). С. 15–21.

¹⁸ Пісоцька К. О. Суб'єкти, щодо яких здійснюється адміністративна діяльність підрозділами ювенальної превенції. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти* : матер. III Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 15 березня 2019 р.). Дніпро : ДДУВС, 2019. С. 247–248.

Первинні заходи запобігання насильства щодо дітей – це дії, спрямовані на інформування громадськості щодо наслідків жорстокого поводження з дітьми та зміну поведінки стосовно виховання дітей, а саме:

- проведення інформаційних кампаній щодо підвищення громадської свідомості, які проводяться як державними так і недержавними організаціями;
- відвідування працівниками соціальної служби та служби охорони здоров'я сім'ї, в якій були зафіксовані випадки будь-якої форми насильницького впливу щодо дитини;
- проведення навчальних програм з усвідомленого батьківства та розвитку дитини;
- функціонування телефонних ліній допомоги;
- консультування у громадських центрах тощо.

Спеціалісти соціальної сфери (соціальні працівники, соціальні педагоги, представники громадських організацій тощо) виконують важливу роль в організації первинних профілактичних заходів щодо жорстокого поводження з дітьми, особливо у проведенні навчання для батьків. Тема усвідомленого батьківства піднімається багатьма громадськими організаціями, проводяться тренінги/семінари для батьків, щодо основ батьківської компетентності, особливості розвитку дитини раннього віку, реалізації прав дитини в сім'ї, виховання дітей на основі здорового глузду. З метою запобігання жорстокого поводження з дітьми та захисту їх від різних форм насильства на місцевих рівнях створюються та розповсюджуються інформаційні матеріали, що містять список інституцій та організацій, покликаних надавати допомогу дітям, перелік підрозділів поліції, куди можна звернутися з приводу насильства.

Вторинними засобами запобігання насильству щодо дітей є спеціалізовані послуги сім'ям, які потребують додаткової допомоги, шляхом визначення факторів ризику поганого ставлення до дитини. Для соціального працівника у даному випадку необхідно пам'ятати, що не всі сім'ї, які мають фактори ризику, матимуть і випадки поганого ставлення. Підхід відбору це тільки засіб, що дозволяє забезпечити підтримку тим родинам, які мають додаткові потреби. Таким чином, хоч цей підхід може розглядатися як суперечливий, після відбору відбувається позитивне та корисне втручання. Різноманітні дослідження встановили численні фактори ризику. Жорстокість у сім'ї (зазвичай насилля чоловіка чи дружини) є найбільш передбачуваний фактор ризику, який призводить до насильства над дитиною у майбутньому.

При проведенні відбору сім'ї для втручання (у випадку настання ризиків насильства щодо дитини) необхідно враховувати наступні

фактори: батьківське сприйняття дитини; батьківську позицію дитини; індикатори формування прив'язаності; якість батьківства.

Третинні засоби запобігання насильства щодо дітей – це надання послуг дітям та сім'ям, з якими вже трапились випадки насильства чи нехтування. Відповідне (реакційне) стеження та виявлення випадків насильства чи нехтування дітьми призводить до втручання у сім'ю, з метою припинення поганого ставлення та попередження його в майбутньому. Цей вид діяльності є необхідним навіть за наявності проактивних первинних та вторинних запобіжних заходів. В Україні з дітьми, які потерпіли від жорстокого поводження, насильства працюють вже згадані вище центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, які створюють притулки для жінок з дітьми, що постраждали від насильства. Будь-яке залучення працівників соціальної сфери до захисту дитини від жорстокого поводження повинно розглядатися в контексті мультидисциплінарного підходу. Всі запобіжні заходи мають проводитися в рамках Конвенції ООН про права дитини та чинного законодавства України.

З метою удосконалення системи захисту дітей від жорстокого поводження та попередження насильства в сім'ї суб'єктам такого захисту *необхідно*:

- сприяти ефективній взаємодії управлінь (відділів) у справах сім'ї, молоді та спорту, служб у справах дітей, центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, підрозділів поліції ювенальної превенції, органів та закладів освіти, охорони здоров'я у попередженні жорстокого поводження з дітьми, фізичного, сексуального, психологічного, соціального насильства, наданні невідкладної допомоги дітям, які потерпіли від жорстокого поводження;

- активізувати висвітлення у засобах масової інформації питань правового захисту дітей та неповнолітніх, а також профілактики та запобігання будь-яким негативним явищам, злочинності в дитячому та молодіжному середовищі;

- забезпечити дієвий контроль за організацією роботи служб у справах дітей та центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді щодо попередження насильства в сім'ї, захисту дітей від жорстокого поводження;

- Міністерству освіти і науки України спільно з Міністерством соціальної політики України, Міністерством внутрішніх справ України, Міністерством юстиції України доцільно:

- розробити серію пам'яток, буклетів для дітей та неповнолітніх щодо їх прав та обов'язків, механізмів захисту порушених прав та забезпечити розповсюдження у навчальних закладах;

- здійснювати правороз'яснювальну роботу для неповнолітніх у навчальних закладах, а також у школах-інтернатах, у притулках для

дітей, у центрах соціально-психологічної реабілітації дітей, в установах виконання покарань.

- провести аналіз здійснення правового батьківського всеобучу, зокрема з питань насильства в сім'ї, контролю за відвідуванням занять школярами, заходів впливу на батьків за не відвідання дітьми навчальних закладів;

- вдосконалювати правовиховну роботу зі школярами щодо їх захисту від проявів дискримінації, будь-яких форм насильства та вживати необхідних заходів щодо вчасного попередження та недопущення насильства над дітьми в закладах освіти.

- підтримувати шкільне самоврядування, створення учнівських рад, роботу дитячих омбудсменів, молодіжні та дитячі, громадські організації;

- організувати ознайомлення учнів загальноосвітніх, професійно-технічних навчальних закладів з нормативно-правовими актами з питань соціального та правового захисту дітей шляхом проведення лекцій, бесід, консультацій з метою роз'яснення їх основних прав, свобод та обов'язків, а також відповідальності неповнолітніх за вчинення кримінальних та інших правопорушень¹⁹;

- спільно з відповідними підрозділами місцевих державних адміністрацій організувати проведення нарад, семінарів, консультацій для заступників директорів шкіл з виховної роботи з питань роз'яснення чинного законодавства стосовно захисту прав дитини, зокрема Конвенції ООН про права дитини, Законів України «Про охорону дитинства», «Про освіту», Про загальну середню освіту» та відповідальності за їх порушення²⁰.

ВИСНОВКИ

В результаті узагальнення вітчизняних та зарубіжних практик застосування заходів попередження насильства щодо дітей, слід виокремити ті форми діяльності підрозділів поліції які необхідно активізувати з метою підвищення ефективності діяльності підрозділів поліції (в межах їх компетенції) у цій сфері, зокрема:

- 1) розробити методіку оперативної обробки повідомлень, які надходять кол-центру з питань запобігання та протидії домашньому насильству від дітей та інших осіб щодо вчинення відносно них

¹⁹ Собакарь А. О. Протидія деліктності неповнолітніх засобами адміністративної профілактики. *Актуальні проблеми ювенальної деліктології*: матеріали Всеукр. наук.-практ. семінару (м. Дніпро, 5 листоп. 2021 р.). Дніпро : ДДУВС, 2022. С. 207–210.

²⁰ Бандурка І. О. Система захисту дітей від жорстокого поводження та попередження насильства в сім'ї. *Форум права*. 2014. № 2. С. 47–57.

насильницьких дій, шляхом системи ідентифікації особи-заявника та визначення рівнів небезпеки (потенційний, реальний, надзвичайний);

2) розробити систему сповіщення служб втручання (поліції, соціальних служб) щодо реагування на повідомлення про здійснення насильства щодо дітей за рівнями небезпеки (потенційний, реальний, надзвичайний) для необхідності їх оперативного виїзду на місце події з урахуванням наближення їх дислокації;

3) здійснювати постійний моніторинг способу життя сім'ї в якій було вчинено домашнє насильство та насильство щодо дітей, інформація про які занесена до Єдиного державного реєстру випадків домашнього насильства та насильства щодо дітей (доцільно орієнтуватись на дані, які були внесені ЄДР за останній рік), особливо увагу необхідно здійснювати щодо сімей в яких двічі і більше зафіксовані випадки домашнього насильства, особливо тих які стоять на обліку;

4) одним із напрямків діяльності підрозділів ювенальної превенції Національної поліції доцільно визначити – перевірку закладів виховання дітей (дитячих будинків і загальноосвітніх школи-інтернатів для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, усіх типів і форм власності) у тому числі будинків сімейного типу на предмет дотримання прав і свобод дітей а також проведення бесід щодо фактів насильства над дітьми чи умов, які можуть до цього привести;

5) також одним із напрямків діяльності підрозділів ювенальної превенції Національної поліції доцільно визначити – контроль за виконанням кривдниками (щодо дітей, або коли дитина стала свідком насильства) спеціальних заходів протидії домашньому насильству протягом строку їх дії зокрема – термінового заборонного припису стосовно кривдника та обмежувального припису стосовно кривдника, який застосований за рішенням суду;

6) систематизувати напрямки взаємодії поліції з іншими суб'єктами у сфері запобігання насильству щодо дітей (у відповідному Порядку, затвердженому Постановою КМУ від 22 серпня 2018 р. № 658) з визначенням конкретних заходів, які спрямовані не на виявлення та фіксацію домашнього насильства, а на координацію щодо застосування заходів профілактики (недопущення) вчинення насильства щодо дітей.

АНОТАЦІЯ

В межах підрозділу монографії ми ставимо та плануємо забезпечити реалізації ряду завдань: визначити форми вчинення насильства щодо дітей в сімейному середовищі, з'ясувати причини вчинення насильства по відношенню до дітей та наслідки насильницької поведінки щодо дітей, виокремити шляхи їх усунення або мінімізації впливу; виокремити заходи щодо попередження насильства по відношенню до дітей та напрямки удосконалення їх застосування.

В результаті узагальнення вітчизняних та зарубіжних практик застосування заходів попередження насильства щодо дітей, слід виокремити ті форми діяльності підрозділів поліції які необхідно активізувати з метою підвищення ефективності діяльності підрозділів поліції (в межах їх компетенції) у цій сфері, зокрема: 1) розробити методiku оперативної обробки повідомлень, які надходять кол-центру з питань запобігання та протидії домашньому насильству від дітей та інших осіб щодо вчинення відносно них насильницьких дій, шляхом системи ідентифікації особи-заявника та визначення рівнів небезпеки (потенційний, реальний, надзвичайний); 2) розробити систему сповіщення служб втручання (поліції, соціальних служб) щодо реагування на повідомлення про здійснення насильства щодо дітей за рівнями небезпеки (потенційний, реальний, надзвичайний) для необхідності їх оперативного виїзду на місце події з урахуванням наближення їх дислокації; 3) здійснювати постійний моніторинг способу життя сім'ї в якій було вчинено домашнє насильство та насильство щодо дітей, інформація про які занесена до Єдиного державного реєстру випадків домашнього насильства та насильства щодо дітей (доцільно орієнтуватись на дані, які були внесені ЄДР за останній рік), особливу увагу необхідно здійснювати щодо сімей в яких двічі і більше зафіксовані випадки домашнього насильства, особливо тих які стоять на обліку; 4) одним із напрямків діяльності підрозділів ювенальної превенції Національної поліції доцільно визначити – контроль за виконанням кривдниками (щодо дітей, або коли дитина стала свідком насильства) спеціальних заходів протидії домашньому насильству протягом строку їх дії зокрема – термінового заборонного припису стосовно кривдника та обмежувального припису стосовно кривдника, який застосований за рішенням суду; систематизувати напрямки взаємодії поліції з іншими суб'єктами у сфері запобігання насильству щодо дітей (у відповідному Порядку, затвердженому Постановою КМУ від 22 серпня 2018 р. № 658) з визначенням конкретних заходів, які спрямовані не на виявлення та фіксацію домашнього насильства, а на координацію щодо застосування заходів профілактики (недопущення) вчинення насильства щодо дітей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Child maltreatment (англ.). Архів оригіналу за 11 квітня 2020. Прочитовано 27 березня 2020. URL: <https://www.who.int>. (дата звернення 30.10.2022).
2. Лужанська А. І. Насильство в сім'ї як соціальна проблема. *Соціально-гуманітарні виміри правової держави: еволюційна парадигма* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 28 берез. 2019 р.). Дніпро : ДДУВС, 2019. С. 189–191.
3. Запобігання та протидія проявам насильства: діяльність закладів освіти : навчально-методичний посібник / В. Л. Андрєєнкова,

В. В. Байдик, Т. В. Войцях, О. А. Калашник та ін. Київ : ФОП Нічога С. О. 2020. 196 с.

4. Попередження домашнього насильства : навчальний посібник для консультантів «гарячих» ліній / упорядники: О. В. Краснова, О. А. Калашник Київ, 2016. 90 с.

5. Насильство в сім'ї та діяльність органів внутрішніх справ щодо його подолання : навчально-методичний посібник для курсантів вищих навчальних закладів МВС України / укладачі: А. В. Запорожцев, А. В. Лабунь, Д. Г. Заброда, І. В. Басиста, І. В. Дроздова, В. О. Брижик, О. М. Мусієнко. Київ, 2012. 246 с.

6. Лист МОН України «Методичні рекомендації щодо запобігання та протидії насильству» № 1/11-5480. URL: <https://drive.google.com/file/d/1GU-yUiXyeQr3z6X0MWd7mf2AFVaeGFF5/view> (дата звернення 30.10.2022).

7. Роман Миронюк, Микола Репан. Домашнє насильство та булінг: особливості кваліфікації та ефективність відповідальності. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2020. № 4. С. 187–192. URL: https://visnik.dduvs.in.ua/wp-content/uploads/2021/03/s4_ua_re/31.pdf. (дата звернення 30.10.2022).

8. Стромило А. П. Насильство над дітьми та його наслідки / А. П. Стромило, С. А. Мукомел. *Вісник Черкаського університету. Науковий журнал*. 2010. № 121. С. 140–143.

9. Грицай І. О. Запобігання та протидія домашньому насильству / І. О. Грицай, К. С. Петриченко. *Актуальні проблеми державотворення, правотворення та правозастосування* : матеріали наук. семінару (Дніпро, 10 груд. 2020 р.). Дніпро: ДДУВС, 2021. С. 65–66.

10. Вільхова Є. М. Домашнє насильство як причина самогубства. *Актуальні проблеми превентивної діяльності Національної поліції* : матеріали Регіон. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 22 квітня 2021 р.). Дніпро : ДДУВС, 2021. С. 32–36.

11. Руденко А. О. Домашнє насильство відносно дітей: профілактика та протидія. Актуальні проблеми ювенальної деліктології : матеріали Всеукр. наук.-практ. семінару (м. Дніпро, 5 листоп. 2021 р.). Дніпро : ДДУВС, 2022. С. 193–195.

12. Щепіхіна О. М. Вплив насильницьких чинників на психологічний стан дитини. *Вплив рівня дозвілля та відпочинку молоді на зниження рівня злочинності* : матеріали регіонал. наук.-практ. семінару (м. Дніпро, 31 трав. 2019 р.). Дніпро : Видавець Біла К. О., 2019. С. 114–117.

13. Наливайко Л. Р. Домашнє насильство як перешкода становленню громадянського суспільства: сучасні тенденції та перспективи подолання в Україні. *Проблеми формування громадянського суспільства в Україні: виклики та колізії* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 15 травня 2020 р.). Дніпро : ДДУВС, 2020. С. 21–25.

14. Репан М. І. Домашнє насильство: проблемні питання в застосуванні чинного законодавства. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти* : матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 13 березня 2020 р.). Дніпро : ДДУВС, 2020. С. 251–252.

15. Шендрик В. В. Аналіз співвідношення понять «профілактика», «попередження», «припинення» та «запобігання злочинів». *Форум права*. 2011. № 1. С. 1129–1139. URL: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/FP/2011-1/11svvtzz.pdf>. (дата звернення 30.10.2022).

16. Цуркаленко Д. Профілактика домашнього насильства в Україні: поняття та зміст / Д. Цуркаленко, М. Репан. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2022. № 2 (117). С. 336–343.

17. Юнін О. Державна політика України у сфері запобігання домашньому насильству: сучасний стан та перспективи вдосконалення. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2021. № 4 (114). С. 15–21.

18. Пісоцька К. О. Суб'єкти, щодо яких здійснюється адміністративна діяльність підрозділами ювенальної превенції. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти* : матер. III Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 15 березня 2019 р.). Дніпро : ДДУВС, 2019. С. 247–248.

19. Собакарь А. О. Протидія деліктності неповнолітніх засобами адміністративної профілактики. *Актуальні проблеми ювенальної деліктології* : матеріали Всеукр. наук.-практ. семінару (м. Дніпро, 5 листоп. 2021 р.). Дніпро : ДДУВС, 2022. С. 207–210.

21. Бандурка І. О. Система захисту дітей від жорстокого поводження та попередження насильства в сім'ї. *Форум права*. 2014. № 2. С. 47–57.

Information about authors:

Fomenko Andriy Yevhenovych,

Doctor of Law, Associate Professor, Honored Lawyer of Ukraine,
Rector Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs
26, Gagarin Avenue, Dnipro, 49005, Ukraine

Sydorova Elvira Oleksandrivna,

Candidate of Legal Sciences, Deputy Director of the Educational and
Scientific Institute of Law and Training
of Specialists for National Police Units
Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs
26, Gagarin Avenue, Dnipro, 49005, Ukraine